

Anmeldelser.

**Lauritz Nielsen: Danmarks middelalderlige Haandskrifter.
En sammenfattende boghistorisk Oversigt. Kbh. 1937.**

Dr. Lauritz Niensens Bog har i nogen Maade samme Karakter som Professor Lehmanns Arbejde. Den giver et Overblik over vore gamle Manuscripter — de, der findes her i Landet saavel som de, der ligger i Udlandet — en Vejledning i Litteraturen, der er groet frodigt op — en klar og besindig Redegørelse for de Problemer, der er rejst, og de Forsøg, som er gjort paa at løse dem. Forfatterens Holdning overfor Stoffet er fortrinsvis Bibliografens; Stykke for Stykke tager han frem til Behandling. Den Læser, der for sit Studiums Skyld søger Oplysning om et Manuscript eller en Manuscriptgruppe, vil finde en velovervejet Fremstilling af de Resultater, Forskningen indtil nu har naaet. Nordiske og latinske Filologer og Historikere vil i lige Grad have Nytte af denne Oversigt, og særlig Gavn vil de høste, hvis de ikke nøjes med at slaa op i Bogen, men pløjer den igennem, fordi den ved sit vidtfavnende Æmne fører dem ud over snævre Faggrænser. Den almindelige Læser vil finde en tiltalende Skildring af en enkelt Side af vor middelalderlige Kultur med fine Billeder, der støtter Texten. En vis Stivhed og kejtet Udtryksmaade kan nu og da forekomme, hidrørende fra, at Forfatteren ikke er Historiker og staar ret fremmed over for Kildestoffet.

Danmarks middelalderlige Haandskrifter er Bogens Æmne — det vil sige: de Haandskrifter, der er gjort i Danmark. Helt let er det imidlertid ikke at afgøre, hvad der gaar ind under den Kategori, og Lauritz Nielsen er meget varsom¹, til Tider endda alt for varsom. Saaledes tøver han med at henføre Gl. kgl. S. 54 fol. til Danmark, skønt Skrивeren kalder sig Tuvo, og har Betæneligheder ved Cod. Ups. C 441, et Pontificale fra det 15. Aarhundrede, hvori Anders Sunesøns Synodalstatuter er indført med lidt yngre Haand. Da Ødelæggelsen efter den gamle Kirkes Fald i særlig Grad gik ud over vore liturgiske Manuscripter, kan vi

¹ Sindigt udtaler han sig S. 29 om Provenienspørgsmaalet i Almindelighed, affærdigende overfor de raske Hypoteser, der ofte kastes ud.

ikke ved indre Kriterier bestemme, om Cod. Ups. C 441 stammer fra Danmark eller er et Pontificale hentet fra Udlandet. I Slutningen af Middelalderen hedder det, at alle Haande fremmede liturgiske Bøger var i Brug formedelst Mangel paa de rette Bøger. Men en saadan Armod er dog utænkelig i Lund Domkirke. Det er ganske utænkeligt, at Ærkebispnen ved Kirkevielse, Confirmation etc. skulde følge et fremmed Pontificale. At Bogen er skrevet med Henblik paa en Ærkebisp, fremgaar af Texten Bl. 17': »Ut dominum archiepiscopum nostrum cum omni grege sibi commissio in apto seruicio conseruare digneris«¹. Skriften har dansk Karakter, jfr. Skaanske Lov i Cod. Holm. B 71, Bl. 31—100.

Ganske naturligt rejser sig Spørgsmaalet, om der ikke skulde være Mulighed for at faa fastere Grund under Fødderne med Hensyn til Proveniensbestemmelsen gennem et dyberegaaende palæografisk Studium. Den, der har set mange Manuscripter, vil vel have en vis Evne til at skønne, men det er ikke nok. Nødvendig er en Undersøgelse, der omspænder det hele Materiale, Manuscripter af sikker dansk Herkomst saavel som Manuscripter, man staar tvivlende overfor. Ogsaa Manuscripter, der vitterlig stammer fra Udlandet, men i Middelalderen var i dansk Eje, maa drages med ind i Undersøgelsen, for at fremmed Indflydelse kan forfølges. Det vidtspredte, flygtigt betragtede, eller kun gennem Kataloger kendte Stof maa holdes sammen og grundigt prøves, — jeg minder om Logumhaandskrifterne i Wolfenbüttel og Halle, — Esromhaandskrifterne i Bibliothèque Nationale i Paris og i Vaticanet, — Cod. Ups. C 691, som Anders Sørensen Vedel fandt i Johan Friis's Bibliotek (det stammer utvivlsomt fra et af vore Cistercienserklostre), — Petrus Lombardus: Sententiæ, nu i Vaticanet, men fordem i Biskop Gunner af Viborgs Eje², — Resterne af Jens Grands Bibliotek³, Hans Tidechesøns Bog i Biblioteca Malatestiana i Cesena — og meget mere kunde nævnes.

¹ Jfr. Bl. 85'. — I Ritualet for Kirkevielse forekommer Bl. 39 b' følgende Stykke af Interesse for Historikerne: »Hiis ita per ordinem gestis cum redierit pontifex ad hostium ecclesie facto silencio habeat verbum ad plebem de honore ecclesiastico ac de pace venientium ac redeuntium et de decimis vel oblationibus ecclesiarum ac de anniversaria ipsius ecclesie dedicacione. Et annunciet tam clero quam populo in cuius honore constructa et dedicata sit ecclesia vel eciam nomina sanctorum ibi quiescencium. Ipse autem dominus et constructor ipsius ammonetur de dote ipsius et qualem honorem ecclesie vel curam a presbitero exhibere debeat. Illo autem proficiente in omnibus ita se velle agere pontifex hec confirmari a domino postulans antequam intret ecclesiam dicat orationem — — —».

² Codices Vaticani Latini. Tomus II, pars I (1931) cod. 685.

³ Ibid. cod. 957. Fr. Ehrle: Historia bibliothecæ Romanorum pontificum I (1890) S. 328 om 4 andre Mss. fra Jens Grands Bibliotek. Annaler for nordisk Oldkyndighed 1860 S. 171.

En Gruppering efter Hjemsted, Skriveskole maa forsøges, faste kronologiske Holdepunkter findes; der maa med Hensyn til det hele, selv det fjerneste Stof gøres et langsommeligt, taalmodigt Arbejde af samme Art, som det Arkivar Erik Kroman har sat ind paa det nærmestliggende Materiale.

Dette gælder Skriften, men ikke mindre Manuscripternes Udsmykning. Lauritz Nielsen har med særlig Omhu gjort Rede for de billedsmykkede Haandskrifter fra den ældre Periode. Han er den første, der har kunnet gøre Brug af Fr. Jansens Disputats: »Die Helmarshausener Buchmalerei zur Zeit Heinrichs des Löwen« (Hildesheim 1933), som giver den fyldigste Behandling af Lunde-evangeliarernes Forhold til Scriptoriet i Helmarshausen. Ellers ligger de Studier, han maa bygge paa, nu snart langt tilbage i Tiden, og det var meget at ønske, at Arbejdet blev taget op paany. Vor Viden er ikke omfattende nok. Det vil være nødvendigt at søge til Nordtysklands forskellige mindre Samlinger — Hildesheim, Hannover, Münster, Essen etc., hvor der ligger Materiale, som ikke er publiceret, idet den fattige Kunst fra disse Egne har været stifmoderligt behandlet af Forskningen. Netop her maa Forudsætningerne findes for Udsmykningen af Dalby-evangeliaret, Lundemanuscripterne (den videre Slægtkreds uden for Helmarshausen), Næstvedbogen E. don. var. 52 fol., der har tyske Forbilleder, man endnu ikke har Rede paa. Under 15. Marts læses i Kalendariet: »Commemoratio fratrum nostrorum in monte sancti Petri quarta feria post Letare Jherusalem«. Det er Benedictinerne i St. Peders og St. Pauls Kloster i Erfurt, der skal ihukommes¹, ligesom Brødrene i Ringsted mindes en Dag i September. Man kunde vente, at Broderskabsforbindelsen mellem St. Peders Kloster ved Næstved og Klostret i Erfurt, ligesom Broderskabsforbindelsen mellem Lund og Helmarshausen havde sat Spor i Scriptoriet, men det synes ikke at have været Tilfældet at dømme efter Bernhard Wirtgen: Die Handschriften des Klosters St. Peter und Paul zu Erfurt bis zum Ende des 13. Jahrhunderts (Berlin 1936). — Det vil ogsaa være nødvendigt at søge til England. At Colbaz-Manuscriptet har engelske Forbilleder, ligger uden for al Tvivl; Korsfæstelsesbilledet erindrer om de let henkastede yndefulde Tegninger i Liber vitæ fra New Minster i Winchester (Stowe Ms. 944 i British Museum) og i Psalteriet fra Bury St. Edmund's (Ms. Reg. 12 i Vatikanet), de triumferende Jøders Skare specielt

¹ Klostrets Forbindelser med Danmark fremgaar iøvrigt af dets Aarbøger, der har ret fyldige danske Efterretninger fra det 12. Aarhundrede. (Monumenta Erphesfurtensia sæc. XII, XIII, XIV, ed. O. Holder-Egger (1899) S. 39—41).

om Illustrationerne til Ælfrics Parafrase over de 5 Mosebøger, et Haandskrift fra Canterbury (Cotton Ms. Claudius B IV)¹

Med Hensyn til Genesisbillederne har Professor Tikkanen fra Helsingfors gjort opmærksom paa en meget mærkelig Overensstemmelse mellem første Skabelse-Billede i et engelsk Psalterium fra 11. Aarhundrede (Cotton Ms. Tiberius C VI) og Colbaz-Manuscriptets tilsvarende Fremstilling². En Reproduction i Palaeographical Society: Facsimiles vol. III, Plate 98 fra samme Psalteriums Billedrække opfordrer yderligere til at forfølge dette Spor. I England maa man vist ogsaa søge Forudsætningerne for det store Pliniushaandskrift, som paa Dedicationsbilledet har Indskriften: »Petrus de Slaglosia me fecit«³. Det er hjemmegjort Arbejde, meget primitivt Arbejde, men det har visse Træk tilfælles med et ejendommeligt, lidt arkaiskerende engelsk Psalterium fra det 12. Aarhundrede, Ms. Lansdowne 383 i British Museum⁴, — dette dog fremsat med største Forbehold, ene paa Grundlag af Reproduktioner og aaregammel Erindring. I British Museum ligger »Sønsonernes Psalter« (Egerton Ms. 2652). Er denne Bog blevet til i Danmark, eller er det engelsk eller fransk Arbejde? I Slutningen af det 12. og under de første Aartier af det 13. Aarhundrede synes der at have været en ret betydelig Import af engelske Manuscripter til de nordiske Lande — det store skønne Psalterium Thott 143 fol., Margrethe Skulesdatters Psalterium (i Kobberstikkabinettet i Berlin), Kristina Haakonsdatters Psalterium (Gl. kgl. S. 1606 4to) vidner derom; mange Fragmenter af liturgiske Bøger og andre Bøger fra denne Periode har man fundet. I denne Import laa Muligheder for Tilskyndelse, Vejledning under en videre Udvikling af Bogkunsten paa hjemlig Grund. Men et dybt Forfald indtraadte snart. Der er for den kunsthistoriske Specialist ikke meget at gøre ud af vore Manuscripter fra den senere Middelalder.

Lauritz Nielsens Bog sætter mange Tanker i Bevægelse og stiller mange Opgaver for Øje, flere end her kan nævnes. En sammenfattende Fremstilling er en Station paa Vejen. Efter et Hvil og et Overblik maa vi fremad gennem nye Studier. Det er det videnskabelige Arbejdes Rythme. *Ellen Jørgensen.*

¹ New palaeographical Society: Facsimiles 2. Series vol. II, Plate 167, 168. E. M. Thompson; English illuminated manuscripts (1895) S. 25. E. Millar: La miniature anglaise du X^e au XIII^e siècle (1926) S. 25.

² E. Wrangel: Lunds domkyrkas konsthistoria (1923) S. 102.

³ Bemærkelsesværdig er den verdslige Dragt, som den lille Mand med Skriftbaandet bærer; og kurios synes Anvendelsen af Motivet: Jesse Træ i Initialen L, der indleder Historia naturalis.

⁴ E. Millar: La miniature anglaise. S. 33—34.